

HITÉLET ÉS VALLÁSOS KULTÚRA A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN 11.

CÍMŰ KONFERENCIA

2017. augusztus 21–24.

A Laczkó Dezső Múzeum,
a Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeivel és
a Gróf Esterházy Károly Kastély- és Tájmuzeummal közös szervezésben

A konferencia előadásainak rezüméi

Összeállította: Pilipkó Erzsébet

Veszprém, 2017
Kiadó: Laczkó Dezső Múzeum

VALLÁSETNOLÓGIA, VALLÁSPSZICHOLOGIA, VALLÁSTÖRTÉNET, EGYHÁZTÖRTÉNET, TÖRTÉNETI FORRÁSOK

ELNÖK: NÉMETH TAMÁS

SZACSVAY ÉVA – SÉRA LÁSZLÓ

A szent ajándék – vallásetnológiai és pszichológiai megközelítésben

A hála lényegében az emberi kapcsolatokban előforduló érzés, érzelmi válasz, amikor az egyik személy felismeri és méltányolja, hogy a másik szándékos jótéteményében részesült. Az érzés tárgya lehet a természet, de a legmélyebben átélt hála sokszor vallási élménnyel párosul. „A hála fogalma áthatja a nagy monoteisztikus világvallások szent szövegeit, imáit és tanításait. Az istentisztelet fontos eleme a hálaadás Isten ajándékaiért, és a hálaadásra való képesség a hívők fontos törekvése. A vallás tehát a hála átélésének és kifejezésének szokványos kerete.” (Emmons és Paloutzian, 2003). Ebben a megközelítésben a hála univerzális vallási érzelem és erény („minden erény szülője” – Cicero), amely hálaajándékok felajánlásában nyilvánul meg. A hálaérzés kifejezhető verbálisan, mint az ima és cselekvéssel, mint mások személyes vagy közvetett segítése (kesztyűkészítés leprások részére). A hálaérzés tárgyi kifejezéseinek módjai közé tartoznak a leírt imák, kegyhelyek, templomok könyveinek beírásai, votív táblák, hálatáblák és textíliák szövegei, a búcsújárás tárgyai, ajándékok és egyéb adományok (láncok, ezüst ékszerek, kendők stb.) a segítő szentnek szóló hálaajándékok. Az előadás első része a hála és hálaajándék vallásnéprajzi vonatkozásaival foglalkozik, második része pedig betekintést nyújt az utóbbi két évtized pszichológiai kutatásaiba, amelyek a hála vallási/sprituális és általános (társas érzelmi) jelenségével és kapcsolatukkal foglalkoznak, tekintettel az általános jóllétre, vitalitásra, boldogságra vagy az étellel való elégedettségre (stb.), hatásaira.

CSOMA ZSIGMOND

A reformáció „virágai”

A reformáció megújulást jelent, ami azonban nem csak a vallási életet, a megújuló egyházakat jellemezte, hanem ezen keresztül a mindennapok területét is, a protestáns munkamorál és etika, a protestáns lelkészek által is alkalmazott népi gyógyítás, a növények ismeretén alapuló ép testben ép lélekhirdetését. A sárvári Nádasdy-birtok, Batthyány III. Boldizsár Németújvári, – rohonci – szalónaki uradalmi, és Kolozsvár jelentett a reformáció időszakában a növényekkel folytatott gyógyításban újdonságot. A nyugat-európai protestáns lelkészek füveskönyvei után, nem sokkal, 1578-ban a Kárpát-medencében is, Kolozsvárott megjelent az első magyar nyelvű herbárium, a debreceni református püspök, Melius Juhász Péter gyűjtéséből. Sajnos, csak a halála után. Hamarosan 1583-ban Clusiussal együtt gyűjtött botanikai munka, a pannon flóráról látott napvilágot Beythe István németújvári protestáns lelkész közreműködésével. 1595-ben pedig a fia, a szintén református lelkész jelentette meg a gyógyító növényekről szóló gyűjteményét.

A lelkészek szívükön viselték a gyülekezetük állapotát. Nem véletlen, hogy a nagyszámú fertőző betegség miatt különös figyelmet fordítottak a közösségeik tagjai egészségi állapotára. A fűben-fában orvosság nézetének hirdetése, a gyógynövények és a gyógyhatású növényi részek, virágok ismerete sokszor az életet jelenthették. A tudós asszonyok, a kuruzslók, a javas asszonyok, a bábák már Melius Juhász Péternek is feltűntek. Elismerő és elítélő véleményei felváltva kiolvashatók a szövegeiből, receptjeiből. Nagy hatású munkáját bizonyítja, hogy a későbbiekben sokan másolták, kompilálták receptjeit, amit Ő is nyugat-európai szerzőktől másolt-fordított, a saját maga által gyűjtött magyarországiak mellett.

Az előadás azt a folyamatot mutatja be, ami a népi vallásosság és a népi gyógyítás, valamint az első magyarországi (protestáns) füveskönyvek kapcsolatában rejlik.

VARGA GYÖRGY

A dévidéki reformáció első református püspökei

A Délvidék reformátorai, a reformáció első egyházi vezetői a baranyai, és a szlavóniai reformátuság megmaradásáért fáradoztak. Az a tény, hogy napjainkban még mindig létezik reformátusság és magyarság, nekik is köszönhető. A prédikátorok hitükkel, tudásukkal, lelkesedésükkel, bátorságukkal, áldozatkészségükkel követendő példát mutattak a nehéz sorban élő nép számára. Hitük nem volt eladó, és életüket is készek voltak feláldozni (Sztárai Mihály, Versmarti Illés, Szegedi Kis István).

SZIGETI JENŐ

A 19. századi protestáns népi vallásosság szekularizációs válsága

Az egyházak történetének megértéséhez hozzátartozik a 19. századi protestantizmus szekularizációs válságának vizsgálata. A kiépülő, a hatalomba beilleszkedő egyházi organizáció szembekerül a népi vallásosságot gyakorló hívek organikus közösségeivel. Ennek társadalmi, gazdasági, politikai következményei vannak, ami kegyességtörténeti következményekkel járt. Az egyházi organizáció egyre jobban szembekerült a népi vallásosság késő puritán gyakorlatával. A gyors városiasodás erősítette az egyházi organizációtól való elidegenedést, a tradicionális közösségek széthullását. A belmissziói törekvéseket a hivatalos egyház gyanúval fogadta. A szocialisztikus mozgalmak vallásos köntösben jelentkeztek. A puritán hagyományok folytatóinak és továbbvivőinek a század második felében jelentkező szabadegyházi mozgalmak bizonyultak. A társadalmi befolyás növekedésének ára az aktív vallásos rétegek elvesztése volt.

BUKOVSKY LÁSZLÓ

A felvidéki katolikusok helyzete 1945 – 1948 között

A második világháború befejezése egyeseknek a felszabadulást, másoknak a megszállást, a felvidéki magyarságnak viszont e kettő ötvözete mellé még a teljes jogfosztottságot is jelentette. A kassai kormányprogram alapján megfogalmazott beneši dekrétumok és a szlovák törvényhozás rendelkezései a történelmi egyházak – köztük a római katolikus egyház - magyar nemzetiségű tagjait, képviselőit, intézményeit a teljes megsemmisülés szélére sodorták. Az etnikai elvű rendelkezések – a szlovákiai magyarok általános emberi jogainak a megvonása, erőszakos reszlovakizációja/visszaszlovákosítása, azok kényszermunkára való elhurcolása, iskoláik, intézményeik bezárása, megszüntetése, vagyonuk elkobzása, a magyarországi áttelepítés stb. – sosem látott és várt helyzeteket generáltak.

Az adott események következményei máig érezhető hatással bírnak a felvidéki magyarság történeti tudatában. A nemzetiségi retorziók mellett a népi demokratikusnak titulált csehszlovák állam a történelmi egyházakkal szemben bizalmatlanul, majd ellenségesen lépett fel, ami 1948-tól nyílt egyházüldözéssé változott. A hontalanság éveinek nemzetiségi retorziói mellett meghozott egyházellenes lépéseivel a beneši, majd gottwaldi Csehszlovákia kétszeresen büntette a szlovákiai magyarságot.

RÉGÉSZET, TÖRTÉNETI FORRÁSOK, VALLÁSTÖRTÉNET, EGYHÁZTÖRTÉNET

ELNÖK: SZIGETI JENŐ

REICH SZABINA

Régészeti kutatások során előkerült kora újkori kegyérmék

Székesfehérváron 2014-ben, végzett feltárás során egy Szent Benedek-kegyérem került elő, melynek értelmezése kapcsán azt tapasztaltam, hogy a kegytárgyakkal kevés hazai szakirodalom foglalkozik. Az ásatásokból ismert példányok módszeres gyűjtésére csak az utóbbi időben mutatkozott hajlandóság, ehhez azonban szemléletváltásra is szükség volt. Az előadásomban az ország egész területéről, feltárásokból származó, kora újkori kegyérmék ismertetésére vállalkozom. A példányokon látható alakok meghatározásához és a feliratok feloldásához hazai és külföldi analógiákat használtam fel. A tárgyak előkerülési helye számos információt hordoz a korszak vallástörténetére vonatkozóan.

NAGY SZABOLCS BALÁZS – PÁTKAI ÁDÁM SÁNDOR

Zsinagóga a Szent Margit egyháza helyén álló református templomban. Újabb ásatások a balatonfüredi egykori zsinagóga területén

Dax Margit 1983-1984. évi kutatásai után 2016-2017-ben újra lehetőség nyílt a balatonfüredi egykori zsinagóga területén kisebb ásatásokat végezni. Munkánk során több részletet is tisztázhattunk az épület és előzményeinek sok évszázados, fordulatos történetéből, számos kérdés azonban továbbra is megválaszolásra vár.

A középkorban valahol ezen a területen állt a Szent Margit-kápolna, melynek első ismert említése 1267-ből származik. A templom körüli temetőkert a régészeti leletek alapján az Árpád-kortól a török hódítás koráig folyamatosan használatban lehetett. A templom legkorábbi formája azonban továbbra sem ismert. A jelenlegi épületen belül feltárt hosszanti falmaradványok valószínűleg a 15-16. századból valók. A maradványok egy nyújtott térarányú, szentély nélküli, végfalain támpillérekkel megerősített épületet rajzolnak ki. Mivel az alaprajz nem egy késő gótikus templom formáját mutatja, így elképzelhető, hogy esetleg a plébános lakóházaként szolgált, azonban mivel az épületben nem találhatóak osztófalak, ezért más megoldás is lehetséges.

A kutatás újdonságot rejtő eleme lehet az épület református tulajdonba kerülésének ideje, illetve annak régészeti történetének alátámasztása. Ugyanis a nyújtott térarányú épületet nem csak plébániaként értelmezhetjük, hanem egy centrális elrendezésű korai református templomként is, mely a hosszanti oldalra épített szószékből és az azt körülölelő padokból, karzatokból állt. Ennek az épülettípusnak a kutatása ma még eléggé mostohának számít, azonban az eddigi eredmények alapján a 17. század közepétől számolhatunk velük. Ha bizonyítható lenne a balatonfüredi templom korai eredete, akkor ez az épület lehetne az eddig ismert legkorábbi ilyen jelleggel bíró református templom. Ezért rendkívül fontos lenne, hogy tisztázzuk a balatonfüredi zsinagóga és templom építéstörténetét, hiszen ez nagy előrelépést jelentene a reformáció templomépítészetre gyakorolt hatásainak vizsgálatában is.

A református egyházközség a 18. század folyamán a régi falakat elbonttatta, hogy helyére a ma is álló épületet emeljék. A kora barokk templom a korábnál szélesebb, de azonos hosszúságú lett. Az épület nyugati és keleti végén valószínűleg karzatot alakítottak ki. Egy későbbi átépítés során az épület nyugati harmadát válaszfalakkal különítették el, mely felett szintén karzat állhatott. Az egyházközség 1826-ban új templom építését kérvényezte, mivel a régieben már nem fért el. Ezt követően az egykori istenháza huszonöt évig kihasználatlanul állt, míg 1855-ben a füredi izraelita hitközség meg nem vásárolta. Az épület keleti végében egy lépcsős felépítményű, díszes tórafülkét építettek. A zsinagóga 1944-ig, a füredi zsidók elhurcolásáig töltötte be szakrális szerepét.

OLÁH JÁNOS

„A` zsidóknak s`inagógáiról” és a pápai zsinagógáról

(„A` zsidóknak s`inagógáiról” és a pápai zsinagógáról egyszerűen és a kevés ismerettel rendelkezők számára is érthetően, képekkel illusztrálva)

A zsinagóga (συναγωγή = synagoge) szó görög eredetű és gyűléshelyet, összegyülekezést, gyülekezeti helyet jelent, amely gyakorlatilag egy olyan épület, amely a zsidóság vallási és közösségi életének központja. A görög szó a héber (בֵּית מִדְּרָשׁ = gyülekezés háza) „gyülekezés háza” szavak szinonimája. A zsinagógák a zsidó közösségek vallási életének meghatározói, összetartó erejének biztosítékai és helyszínei a diaszpórában. Fő funkciója, hogy a hívek imádkozhassanak benne, Istenhez szóljanak, de emellett még számos szerepe is lehet, illetve van is. A pápai zsinagóga egykor Magyarország harmadik legnagyobb zsinagógája volt, a valamikori pápai zsidó közösség életének központja, amely szerves része volt a helyi zsidóság történelmének, a nézeteltérésekkel tarkított megépítésétől kezdve, mai romos állapotáig.

RÓBERT PÉTER

Reformátusság és zsidóság

Az előadás az alábbi témákat vizsgálja: a zsidóság helyzete a XVI. században, a három részre szakadt Magyarországon, a reformáció álláspontja a zsidósággal kapcsolatosan (Luther, Kálvin), valamint az Ótestamentum szerepe. AXVI. századi magyar-zsidó párhuzam, protestáns szerzők a zsidóságról. Zsidók történelmi helyzete Magyarországon. Erdélyi fejedelmek zsidóbarát politikája, szombatosok megjelenése. Ellenreformáció, megszorító intézkedések. (1848), zsidóellenes kilengések, majd zsidó részvétel a szabadságharcban, 1867-es egyenjogúsítás. XX. századi kapcsolatok, Balthazár püspök és a zsidók. Vészkorszak, protestáns egyházak mentési próbálkozásai, Ravasz László, Bereczky Albert tevékenysége.

NAGY BALÁZS

Szakraális térhasználat Gyulán – kisebbségi és vallási önreprezentáció a városban

Gyulán háromszáz éve él együtt, egymástól elkülönülő tömbökben a magyarság, a németiség és a románság. A három etnikum egymástól nyelvében, vallásában és kultúrájában is eltér. A vallási identitás vizsgálatakor a csoport kulturális reprezentációját vizsgáltam. A reprezentáció kifejezi az őt létrehozó közösséget. Ilyen identitáskifejező reprezentáció lehet a viselet, az ünnepi felvonulás vagy akár az emlékműállítás is. Az adott előadás a fenti szempontok alapján vizsgálja a vallási térhasználat helyi változásait.

IVANCSÓ ISTVÁN

A görög katolikus egyház húsvéti kánonjának bibliai háttere és tipológiája

A görög katolikus egyházban – nem csak Magyarországon, hanem az egész Kárpát-medencében – az egyik legismertebb liturgikus ének a Damaszkuszi Szent Jánostól (†749) származó húsvéti kánon. Általában még ma is könyv nélkül éneklük a hívek mind a huszonhét versszakát. Maga a kánon-költészet a 7. század végén váltotta fel az előtte virágzó kontákion-költészetet. A kilenc ódából (és az ódákon belül több versszakból) álló kánon külön liturgikus műfaj. Szerzőik nagyon pontos szabályok szerint állították őket össze. A kánon ódái tartalmilag egy-egy bibliai ódára alapozódnak, szerkezetileg pedig gondos összeállítást tükröznek. Mindezek mellett a bizánci egyház hagyománya szerint sok szentírási idézetet is tartalmaznak. Az adott előadás ezeket a szempontokat igyekszik bemutatni, különösképpen a bibliai hátteret és idézeteket, valamint hogy a húsvéti kánon ódái, versszakai és idézetei hogyan tükrözik Jézus Krisztus húsvéti misztériumát, illetve az üdvtörténeti események tipológiáját.

HORVÁTH JÓZSEF

A 17–18. századi győri végrendeletek protestáns címzetteknek szánt kegyes hagyományairól

A 17. századi győri végrendeletek kegyes hagyományait vizsgálva figyeltem fel arra, hogy a bennük előforduló közel ezer kegyes hagyomány mintegy tizedének címzettje protestáns templom, lelkész, gyülekezet vagy iskola; de említettek a címzettek között a protestáns gyülekezetek szegényei is. Megállapíthattam továbbá azt is: számszerűleg az evangélikusok lényegesen több kegyes hagyományban részesültek, mint a reformátusok. Előadásomban e kegyes hagyományok időbeli megoszlása mellett vizsgálom a címzettek körét – több, más forrásokból ismeretlen lelkipásztor és iskolamester is van közöttük –, a hagyományok jellegét, és számos további kérdést is; de igyekszem kitérni a városon kívüli protestáns címzettek kilétére is. Bemutatom továbbá a hagyományozók kilétét, foglalkozási és társadalmi összetételét is.

A 18. századi testamentumok további érdekességekkel szolgálnak e téma kutatásához. 1743-ban Győr szabad királyi kiváltságokat kap Mária Teréziától, így megváltozik a testálás jogi környezete; de lényegesen megváltozik az itt élő protestánsok helyzete is, akik 1749-től nem gyakorolhatják a városon belül szabadon vallásukat – egészen az Türelmi Rendelet 1781-ben történt kiadásáig. Így a győri evangélikusok főként Felpéc, Kispéc, Gyömöre, Tét, Szemere, Csikvánd és Lovászpátona evangélikus templomait látogatják, illetve ezen gyülekezetek valamelyikéhez kötődnek – amint ezt az ide címzett kegyes hagyományok is jól érzékeltetik. 1784-ben viszont elkészül győri templomuk, és lesz saját lelkészük – Ráth Mátyás személyében; ez érzékelhető a végrendeleti kegyes hagyományok címzettjeinek megváltozásában is.

HORVÁTH ISTVÁN

A népmissziók megítélése az esperesi kerületi jegyzőkönyvek alapján az Egri egyházmegyében

A 19. század végén és a 20. század első felében megtartott népmissziók alkalmával megtartott prédikációk és ájtatosságok sorozata a vallásosság fölélesztését és elmélyítést szolgálták. Samassa József egri érsek (1873 – 1912) 1899 novemberében kiadott körlevelében szólította fel a főegyházmegye papságát népmissziók tartására. Az 1917-ben életbe lépő új egyházi törvénykönyv is előírta a népmissziók tartását, mint a hitélet elmélyítésének leghatásosabb módját. Pár évvel később Szmrecsányi Lajos érsek koronai tételben dolgoztatta ki papjaival a népmisszió tartásának elméleti és gyakorlati kérdéseit. Majd ezeket az esperesi kerületi gyűléseken meg is tárgyalták.

TENGELY ADRIENN

Az istentiszteleten kívüli közösségi vallási cselekmények szabályozása az 1931. és 1942. évi egri egyházmegyei zsinatokon

A katolikus közösségi vallásgyakorlás központi eleme a mise, de a 20. század első felében még nagy jelentősége volt a vasárnap és ünnepnapok délutánjain tartott istentiszteleteknek, közkeletű nevén litániáknak, s emellett számos más – részben még ma is élő – közösségi vallásgyakorlási alkalom voltszokásos az adott korban, melyek egyaránt erősítették az egyéni hitet és a közösségi összetartozást. Természetesen az egyházi előírások némileg szabályozták ezeket, azonban paraliturgikus jellegük miatt általában sokkal kevésbé részletesen, mint a misét vagy a szentségek kiszolgáltatását. Ez széles teret engedett a helyi sajátosságok kifejlődésének, ami időnként az egyházi szabályokkal ellenkező gyakorlatok kialakulásával is együtt járt. Ezért vált indokolttá az 1931-es és 1942-es egri egyházmegyei zsinati statútumokban az istentiszteleten kívüli közösségi vallási cselekmények főbb elemeit lefektetni, illetve korábbi hivatalos szabályozásukra a papság figyelmét felhívni, hangsúlyozva a problematikus pontokat.

KARLINSZKY BALÁZS

A vallásosság mérőszámai.

A római katolikus plébániák 20. század közepi hitéleti jelentéseinek forrásértéke

Az ún. „hitéleti jelentések” a veszprémi római katolikus egyházmegye 20. századi történetének egyik fontos forráscsoportját alkotják. A beszámolókat az egyes plébániákon szolgáló plébánosok küldték be évről évre a püspökség központjába, amelyek számszerű adatokat tartalmaztak az adott lelkipásztorhoz tartozó máterre és a filiálisokra vonatkozóan. A bekért adatok közé a katolikusok lélekszáma, a születések és keresztelesek, a halálozások és betegellátás, a szentáldozáshoz járulás, a misehallgatás, a házasságkötések és a hittanra járók száma tartozott. E szeriális adatok egy-egy település vonatkozásában tendenciákat jelezhettek, illetve plébániák közötti összehasonlításokhoz biztosítanak kiváló adatokat ma is. Az előadás azt vizsgálja, hogy az 1945-öt követő köztörténeti eseményeken – az iskolák és a plébániai vagyon államosítása, erőszakos és bújtatott szekularizációs törekvések, az 1956-os forradalom stb. – túl milyen egyéb tényezők befolyásolták az adatokban tapasztalható mennyiségi változásokat. Feltételezhető, hogy a változások hátterében olyan tényezőket is figyelembe kell venni, mint a plébánosok személye, a plébánia földrajzi helyzete – város vagy község, ipari vagy mezőgazdasági jellegű település – vagy speciálisan az adott plébániához kötődő lokális események.

HORVÁTH JÓZSEF

A 17–18. századi győri végrendeletek protestáns címzetteknek szánt kegyes hagyományairól

A 17. századi győri végrendeletek kegyes hagyományait vizsgálva figyelhettem fel arra, hogy a bennük előforduló közel ezer kegyes hagyomány mintegy tizedének címzettje protestáns templom, lelkész, gyülekezet vagy iskola; de említetnek a címzettek között a protestáns gyülekezetek szegényei is. Megállapíthattam továbbá azt is: számszerűleg az evangélikusok lényegesen több kegyes hagyományban részesültek, mint a reformátusok. Előadásomban e kegyes hagyományok időbeli megoszlása mellett vizsgálom a címzettek körét – több, más forrásokból ismeretlen lelkipásztor és iskolamester is van közöttük –, a hagyományok jellegét, és számos további kérdést is; de igyekszem még kitérni a városon kívüli protestáns címzettek kilétére. Bemutatom továbbá a hagyományozók kilétét, foglalkozási és társadalmi összetételét is.

A 18. századi testamentumok további érdekességekkel szolgálnak e téma kutatásához. 1743-ban Győr szabad királyi kiváltságokat kap Mária Teréziától, így megváltozik a testálás jogi környezete; de lényegesen megváltozik az itt élő protestánsok helyzete is, akik 1749-től nem gyakorolhatják a városon belül szabadon vallásukat – egészen a Türelmi Rendelet 1781-ben történt kiadásáig. Így a győri evangélikusok főként Felpéc, Kispéc, Gyömöre, Tét, Szemere, Csikvánd és Lovászpátona evangélikus templomait látogatják, illetve ezen gyülekezetek valamelyikéhez kötődnek – amint ezt az ide címzett kegyes hagyományok is jól érzékeltetik. 1784-ben viszont elkészül győri templomuk, és lesz saját lelkészük, Ráth Mátyás személyében; ez érzékelhető a végrendeleti kegyes hagyományok címzettjeinek megváltozásában is.

VALLÁSOS NÉPSZOKÁSOK, NÉPI ERKÖLCS, NÉPI VALLÁSGYAKORLÁS

ELNÖK: LACKOVITS EMŐKE

LENGYEL ÁGNES

A szent vér kultusza szóbeli és írott imádságainkban

A középkori misztika egyik fő témája volt a Krisztus szenvedésében való elmélyülés, mely az elmélkedés és az ekstatiszikus együttérzés tárgyává lett. Előadásom központi témája Krisztus vére, a Szent Vér, amely kiontott vér, a megváltás eszköze volt, s ennek megfelelően a történelem folyamán nagy tisztelet övezte, számos hagyomány, imádság kapcsolódik hozzá. A hagyomány szerint a Golgotán felfogták, és áhítattal őrizték a Krisztus oldalából folyó vér egy részét. Idekapcsolódik a Szent Grál legendája, melyben a Grál az a kehely, melyet Jézus használt az utolsó vacsoránál. Bálint Sándor és Erdélyi Zsuzsanna is kutatta ezt a témakört, illetve Arimathiai József hazai kultuszát. Grál motívumokat őriznek középkori eredetű rendelkező archaikus imádságaink is.

A 19-20. századi vallásos ponyván, illetve napjaink ponyvaszerű kiadványain és a kéziratos másolatokon terjedő, látomásban kinyilatkoztatott szövegek között legrégebb eredetű a középkori hagyományokban gyökerező „Szent Brigitta-imádság”. Emellett ismertetem az «öt szent seb» és a «Jézus szíve» tisztelet kultuszát, és további régi imádságokat is.

FÁBIÁN GABRIELLA

A munkás rózsafüzér

Szent II. János Pál pápa 2002 októberében a hagyományos rózsafüzér ájtatosságát, az örvendetes, a fájdalmas és a dicsőséges titkokból felépülő imafüzért, egy negyedik sorozattal, a világosság rózsafüzérrel egészítette ki. Írott forrásokkal bizonyítható, hogy a 20. század közepén Székelyföld egyes területein egy hasonló megfogalmazású, ugyancsak Jézus életét és tanítói munkásságát felelevenítő olvasó már jelen volt az imagyakorlatban. A „munkás rózsafüzér” ismerete (gyakorlata már kevésbé) van, ahol napjainkig fennmaradt. Az előadás e rózsafüzér székelyföldi megjelenésének és továbbélésének néhány kérdését próbálja körüljárni.

CZÖVEK JUDIT

Angyalok a ráolvasásokban

„A népi vallásosság művészi kompozíció. A kereszténység tételes tanításait nem egyoldalú erkölcsi okulásban, hanem főképpen artisztikus képzetekben fogja fel,” megismeréséhez „jelképek erdején át visz” az út. Ez a megállapítás különösen igaz olyan természetfeletti lény esetében, mint amilyen az angyal, melynek képzetéhez évszázados tudásrétegek kapcsolódnak.

Ezért tartjuk különösen fontos feladatnak saját kutatásainkban a magyar folklór angyalképzetének az eddigieknél sokkal részletesebb vizsgálatát és bemutatását, amelyhez a különböző folklórműfajok (hiedelmek, látomások, álmok, szokások archaikus imádságok és ráolvasások, szólások és közmondások,) együttesét kívánjuk elemezni. Az adott téma rendkívül szerteágazó volta miatt jelen előadásunkban most az angyaloknak az ember körül létrehozott szakrális védő, gyógyító archaikus szerepét kívánjuk vizsgálni, mely a katolikus vallást megelőző hiedelemrétegek továbbélését tükrözi ősi reliktum formájában.

SZULY RITA

Laikus vallásos társulatok a vasvári főesperesség területén, a 18. század derekán

A barokk kor egy jellegzetes, hit-, társadalom- és közösségformáló intézménye volt az általában egy-egy szerzetesrend gondozásában működő kongregáció. Jelen kutatás középpontjában a győri egyházmegye (melynek területén számszerűen a legtöbb társulat szerveződött és működött) területéhez tartozó vasvári főesperesség áll. Közelebbről, a kibontakozó katolikus reform és annak eredményei. E folyamatban pedig nem szabad figyelmen kívül hagyni a kongregációk szerepét e csaknem 270 települést magában foglaló területen.

LUKÁCS LÁSZLÓ

A vallásfelekezetek hatása a karácsonyfa terjedésére

A reformáció hatása: az ajándékozás időpontja Szent Miklós napról és újévről a karácsonyra kerül. Az ajándékhozó személy is változik: Szent Miklós püspök helyett a Kisjézus. Luther karácsonyfája a XVIII. század második felében evangélikus területeken, városokban, fejedelmi udvarokban korán és hevesen terjedt. Németország katolikus területei jóval lassabban és később vették át a „lutheránus karácsonyfát”, ahogy a Luther Mártontól való mondai származás alapján gyakran nevezték. Katolikus országokban, tartományokban a fejedelmi udvarokból sugárzott szét az arisztokrácia, a nemesség és a polgárság felé. A karácsonyfának Luther Mártonhoz való kapcsolását erősítették, terjesztették az evangélikus németek, dánok, norvégok, svédok, finnek, észtek körében azok a metszetek, amelyek Luthert családja körében karácsonyfával ábrázolták. Elsősorban Carl August Schwerdgeburth metszete (1843).

Magyarországon előbb a katolikusoknál, osztrák, német főúri családokkal, Béccsel kapcsolatot ápoló arisztokráciánál, nagypolgároknál és egyházi körökben terjedt, a falusi közösségekben csak késéssel. Terjedésének előmozdítói az óvodák, iskolák, árvaházak, kórházak, amelyek a XX. század közepéig javarészt egyházi tulajdonú és jellegű intézmények. Az itt dolgozó tanárok, tanítónők, óvónők, ápolónők is főleg egyházi személyek. Nálunk a katolikusok fogadták be előbb a templomaikba is, a reformátusok kezdetben elutasították. Görög katolikus területeken a karácsonyi szalma hagyományához való ragaszkodás késleltette befogadását. A zsidó családok egy része is állított karácsonyfát.

A karácsonyfa úgy vallási, mint társadalmi szempontból integráló tényező. Egy-egy településen elsőként a jómódúak vették át, a szegények még sok esetben ragaszkodtak a régi formákhoz. Kárpát-medencei nagytájaink közül a Dunántúlon és az Alföldön a karácsonyfa korábban, intenzívebben és akadálymentesebben terjedt, mint a Felvidéken és Erdélyben. A Felvidéken a karácsonyi szalma hagyományköre, Erdélyben az aranycitkó újévi ajándékozása állt ellen korai és gyors terjedésének.

VERES EMESE

Leányszöktetés, házassági perpatvarok és egyéb erkölcsi ítéletek a barcasági magyar evangélikus egyházi iratok tükrében

A szászsebesi templomban még ott a láncon függő kő, amelyet kisebb vétség elkövetése esetén a templom kapujában kellett tartania a vétkesnek. A nagyobb vétek már pénzbírsággal járt. Hasonló köveket nem látunk ugyan a barcasági magyar evangélikus gyülekezetekben, de pénzbírság nyomát annál többet. Igaz, ott hegedűbe is állíthatták a vétkest, aki éppen ünnepnap ültetett vagy oltárt csalt, az egyéb vétkekről nem is beszélve. Az esetek tárháza pedig az anyakönyv vagy a lelkész ügyvezetési naplója.

EGYHÁZMŰVÉSZET, VALLÁSOS ÁBRÁZOLÁSOK, LITURGIKUS TÁRGYAK

ELNÖK: LUKÁCS LÁSZLÓ

LIPP MÓNKA

A 18. századi egyházművészet - Eszterházy Károly püspök Szűz Mária iránti tisztelete

A művészetpártoló Eszterházy Károly püspök (1725–1799) által megrendelt műalkotások közül az előadás azokat a falképeket, festményeket és liturgikus tárgyakat mutatja be, elemzi részletesen, amelyek a püspök Szűz Mária iránti tiszteletéről tanúskodnak.

VÁMOSI KATALIN

A Miskolc-Mindszent Római Katolikus Plébánia rejtett kincsei. Meilinger Dezső és Halász-Hradil Elemér festményei

A Miskolc-Mindszent Római Katolikus Plébánia tulajdonában több festmény – kanonoki portrészorozat, női portré, Takács István freskóvázlat, Meilinger-kép – található, amelyek közül festői kvalitásában két festmény emelkedik ki: Meilinger Dezső Nagypéntek c. alkotása és Halász-Hradil Elemér Blazsejovszky Ferenc apát-kanonok portréja. A festmények az emeleti nagyterem vagy díszterem falait díszítették egykoron, viszont a helyreállítást követően közülük csak a kanonoki portrék kerültek vissza eredeti helyükre, Meilinger Dezső triptichonja jelenleg raktárban található.

Meilinger Dezső Nagypéntek című triptichonját 1939 nyaratól másfél éven keresztül festette a miskolci Királyi Katolikus Fráter Gimnázium műtermében. A novecento mestere nagyméretű, három részre osztott festményén a biblia alakjait hétköznapi magyar emberekként ábrázolta. A magyar népies piktúra képviselőjeként Meilinger Dezső hűen tükrözi festészetében a magyarság lelki világát. Alkotását a naturális-karakteres alakfestés, az életképszerű csoportosításban beállított emberi figura középpontba helyezése, karakteres portrék, a tájábrázolás háttérbe szorulása, a határozott rajzi elemek, a száraz festésmód és világos színek, dekoratív színes foltok és színvilág jellemzi. Festménye a két világháború közötti magyar egyházművészeti törekvések stiláris képi elemeit hordozza. Budapesten, a Múcsarnokban mutatta be a triptichont 1941 tavaszán az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 80 éves fennállását ünneplő jubiláris csoportos tárlaton, ahol Esterházy-(életkép)díjat kapott.

A kilenc darabból álló apát-kanonoki portrégáléria 1847-től az „alsó-miskolci plébánián” plébánosi szolgálatot teljesítő egyházi személyeket örökíti meg. A sort Ferenczy Imre érseki korlátnok, címzetes kanonok képmása nyitja, akit 1847-ben választottak meg alsó-miskolci lelkésznek. Az arcképcsarnok hiányzó darabja Beller József arcképe, aki 1857–86 között tevékenykedett alsó-miskolci plébánosként. Foltin János egervári prépost, főszékesegyházi kanonok, író 1886–1893 között szolgálat a mindszeri plébánián. Kemenes Kronberger József apát-kanonok, főesperes 1925-től 1940-ig plébános, majd őt követte Vieser József apát-kanonok 1955-ig. Ezt követően 1980-ig dr. Száva János főesperes, apát-kanonok, majd 1995-ig dr. Kovács Endre kanonok, nagyprépost, egri segédpüspök látta el a mindszeri plébánosi posztot. A sort Dr. Berkes László címzetes apát, kanonok, pápai prelátus portréja zárja, aki 1995-től 2011-ig irányította a mindszeri plébániát. A portrégáléria szisztematikus sorozatként való gyarapítása valószínűleg Zábrátszky György apát-kanonok idején (1909–1925 között plébános a Mindszenten) fogalmazódhatott meg, ugyanis 1921-től az egri érsek intézkedése folytán a mindszeri plébános az egri főkaptalan mesterkanonokja lett. A portrégáléria műfaján keresztül joghatóságuk folytonosságát igyekeztek reprezentálni.

A portrék elsősorban státuszképként funkcionáltak, ezért kompozíciójukban a környezet, a ruházat, a beállítás megjelenítésével az ábrázoltak kiválóságára, rangjára utaltak a festők. Ezek a hivatali portrék elsősorban reprezentációs céllal készültek, közülük kiemelekedik művészeti kvalitásával, festői képzettségével, technikai tudásával, ábrázolásmódjával és méretével is Halász-Hradil Elemér portréja Blazsejovszky Ferencről. Az egresi apát, főszékesegyházi mesterkanonok, író háromnegyed alakos ülő ábrázolását a 25 éves Halász Hradil Elemér festőnövendék 1898-ban festette meg Münchenben, minden bizonnyal fotó alapján. Blazsejovszky portréja aranyozott keretben az 1940-es leltár szerint végrendeleti hagyományként került Miskolc-Mindszentre és az ebédlőben az elődök portréi között kapott helyet.

SIPOS ANNA

Áhítat és szimbolika – Vallásos ábrázolások a Laczkó Dezső Múzeum képzőművészeti gyűjteményében

Az 1902-ben létrejött Veszprém Vármegyei Múzeumegylet már a kezdetektől fogva rendelkezett képzőművészeti tárral, amelyet főként ajándékozások révén sikerült megalapozni és folyamatosan gyarapítani. Ez első sorban a múzeum első igazgatójának, Laczkó Dezsőnek köszönhető. Az 1940-es 50-es években történt végrehajtások során a megye gazdátlanul váló kastélyaiból, kúriáiból, valamint rendházakból és kolostorokból számos értékes műtárgy került a gyűjteménybe. A 17-18. századi vászonképek, metszetek, plasztikák között a világi tematika mellett a vallásos ábrázolások is hangsúlyosan jelen vannak. Ekkor került a múzeum kezelésébe Quadro Attribuito 18. századra datált Szoptató Madonnája. Később a gyarapodást kiállítások és vásárlások, valamint a Képzőművészeti Alap adományozásai tették lehetővé, igen jelentős kortárs kollekciót hozva létre.

A képzőművészeti gyűjtemény a műtárgyak változatos provenienciájának köszönhetően igen széles skálán mozog, amit a vallási tematikájú ábrázolások sokfélesége is bizonyít. Így a helyi jelentőségű Csikász Imre szobrász és Szoldatits Ferenc festő alkotásain túl ismeretlen művészek alkotásai is felfedezésre várnak. Az előadás ezek közül szemezget és villantja fel a legjelentősebbeket.

KISS BEATRIX

Bárándi kazulák. A debreceni Szent Anna székesegyházban őrzött bárándi miseruhák története

A mai Debrecen – Nyíregyházi Római Katolikus Egyházmegye területén található Báránd régi magyar település - első invillamBarand említése egy Árpád-kori oklevelében lelhető fel, melyet IV. László adott ki a 13. század utolsó negyedében. A mély katolikus hagyományokkal rendelkező településen található római katolikus templom a debreceni Szent Anna székesegyház filiája. Önként érthető, hogy a Nagyboldogasszony tiszteletére szentelt templom egyes, muzeális értékkel bíró vagyontárgyait – köztük liturgikus kellékeket és öltözékeket – a főszékesegyház őrzi.

Tekintettel, hogy a település története ismert, de vallási múltja kevésbé kutatott, az előadás célja felhívni a figyelmet egyházi textilművészetünk néhány szép alkotására a 18. század végéről, a 19. század elejéről. Az alap kutatás, mely a terepbejárás benyomásaira, a Bárándi Katolikus Egyház Irattárában őrzött forrásokra támaszkodik, az egyedi tárgy dokumentálásával és leírásával teljesedik ki.

Az előadásban szó esik a település katolikus egyházának történetéről, templomáról, annak lélekszámban és felszereltségben való gyarapodásáról; értekeznek a bárándi kazulák Debrecenbe szállításának okairól; kiváltképp elemzi a miseruha együttesek eredetét, összetételét, szentmisében betöltött szerepét és külső stílárius jegyeit.

REIDMÁR LINDA

Gróf Esterházy Károly Múzeum szakrális tárgyai

Az előadásban érintett főbb témakörök:

- Pápa egyházi élete, felekezetei, azok tárgyakban megjelenő különbségei,
- a város nagyobb méretű vallási témájú szobrai, épületelemei - kiemelve azokat, amik a múzeumba kerültek,
- a templomokat díszítő berendezések, egyházi tárgyak,
- a népi vallásosság, népi lakáskultúra szakrális tárgyai, melyek az egyházi ünnepekhez, jeles napokhoz köthetők, a mindennapi élet szakrális tárgyai, vagy olyan szentelmények, melyek – szentelés, áldás révén – kis időre válnak szakrális tárgyakká,
- szentsarok átalakulása, megszűnése, mai kegytárgyak,
- vallási témájú múzeumi műtárgyak (pl. fotók, dokumentumok, ponyvatermékek, helyi újságok vallásos

cikkei, mézeskalács ütőfák, pásztorok faragott munkái stb.),

- a múzeum történeti raktárának vallási élethez kapcsolható kézműiparosainak hagyatékai, szerszámai (pl. Tuczai- és Geiling mézesbábos műhelyek eszközanyaga, Katula Gyula gyertyamártó- és gyertyaöntő felszerelése, nyomódúcai),
- a múzeum régészeti raktárának szakrális tárgyai.

Pápán többféle felekezet volt jelen: római katolikusok, protestánsok (reformátusok, evangélikusok), nagyszámú zsidó közösség. A legtöbb tárgyat maguk az egyházak, a templomok, illetve a több százados hagyományra épülő Dunántúli Református Egyházkerület őrzik – templomi berendezések, szószék, úrasztali kendők, egyháztörténeti dokumentumok formájában.

„Pápán még a levegő is református.” – tartotta a mondás. Hívei egészen 1941-ig – az új református templom felszenteléséig – a református Ótemplomba (a Fő utca elejére jártak istentiszteletre). Sajnálatos módon a pápai zsidóközösség mára eltűnt.

Pápa vallási életében, háztartásaiban a 19-20. században még nagy hangsúlyt kap a biblia, mely a családi könyvtár alapját képezi. Legnagyobb eseménynek számítottak a templomi búcsúk, melyekhez sok kegytárgy kapcsolódott: gyertyák, viaszofferek, imakönyvek, énekeskönyvek, rózsafüzérek, kis szentszobrok. Más búcsújáró helyekre (pl. celli, csatka) is szívesen jártak a pápaiak illetve a környék lakói, ahonnan apró kegytárgyakkal, poharakkal tértek haza.

A 19-20. században fontos szerepet töltött be az első szobában, a tisztaszobában kialakított szentsarok, mely középpontjában keretezett szentképek, Szűz Mária kép állt.

Az előadásban igyekszem vallási témájú fotókat, dokumentumokat, kézműves mesterek munkáit, művészeti alkotásokat is bemutatni.

S. LACKOVITS EMŐKE

A dunántúli református liturgikus textilek jelképrendszere

A református templombelsőben és a liturgikus tárgyakon tilos az emberábrázolás. A zsinati határozatok már a kezdetektől sem hoztak korlátozó rendelkezéseket ezen a téren, azt hangsúlyozták csupán, hogy a liturgiában használatos edényeknek, textileknek egyszerűeknek kell lenniük. Ennek eredményeként jelképes ábrázolások kerültek fel az úrvaszóra szentségének kiszolgáltatásában megjelenő eszközökre, továbbá mindazon textilekre, amelyekkel az úrasztalt, valamint a liturgikus tárgyakat letakarták, így az úrasztali terítőkre és az úrasztali kendőkre egyaránt.

A jelképek az őskeresztények idejére visszavezethetők, amelyek a közösséghez tartozóknak szemléltető, összetartozást jelző jelek, jelrendszerek voltak. A reformáció egyházművészete ezeket az őskeresztény, továbbá szentírási eredetű jelképeket, jelképrendszereket alkalmazta, amelyeknek száma a 16. század végétől, a 17. század elejétől kezdett növekedni, majd a 19. század elejétől egyre gazdagabbá lenni, hiszen az egyházközségi pecsételen való alkalmazásukkal ez egyre elterjedtebbé lett. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a prédikátorok igehirdetésükben is alkalmaztak jelképeket, jelesen régi keresztény szimbólumokat, amely hozzájárult az ábrázolásokban való alkalmazásukhoz is.

Háromféle jelkép figyelhető meg a liturgikus textileken:

Krisztus jelképek

Jelképes növények

Jelképes színek

Krisztus jelképeként legszebb ábrázolások az Isten Báránya (Agnus Dei) megfogalmazások, amelyek a halálon, bűnön diadalmaskodó Megváltót jelentik, az egyik mellső lábában tartott kereszt zászló a győzelmet, a vérét felfogó edény pedig a megváltottakért kiontott vérére emlékezteti a hívőket, amely viszont őszövetségi előképre vezethető vissza.

Másik leggyakoribb a két-három fiát „önnön vérével tápláló pelikán”, amely őskeresztény jelképből lett reformátussá, ami önmagát az ember megváltásáért feláldozó Krisztust jelenti. Ezt az ábrázolást szárnyas griffel is helyettesítik némely textílián.

Következő többször alkalmazott szimbólum a szőlőtő (Vitis vinifera), amely az Utolsó Vacsorára, Krisztus kiontott vérére emlékeztető, az Új és Örök Szövetség egyik jele. Szorosan kapcsolódik hozzá a kehely, mint

a bor kiszolgáltatásának eszköze, Jézus vérenek jelképe. A 19. században került melléjük a búzakarász, mint Jézus Krisztus megtörtetett testének szimbóluma, az úrvacsora kenyerére emlékeztető, jelezve a feltámadást, az új életet.

Egyes úrasztali textileken megjelenik a szív a szeretet jeleként, továbbá a Nap és a Hold, előbbi Krisztus világosságának, az igazságnak szimbóluma, míg utóbbi a Teremtés negyedik napjára emlékeztető, amikor Isten egyszerre teremtette a két égitestet. Többször hímezték úrasztali terítőkre a csillagokat, amelyek Jézus születésére, a keleti bölcsek látogatására emlékeztetnek.

A jelképes növények között kiemelkedő jelentőségű a 17. század első felében megjelenő napraforgó (Heilianthus annuus), amely az Isten imádását, az ajkai terítőn pedig a 12 tanítványt jelképezi 1647-ből.

Kedvelt virágszimbólum volt a csavart rózsza vagy forgó rózsza (Rosa sp.), amely eredetileg a szvasztika, ami napszimbólum, itt Krisztust jelenti. A Peonia, ez a tüskétlen virág a mennyei Paradicsomra, a békességre utaló. A gránátalma (Punica granatum) rendkívül változatos megjelenítése a halhatatlanság, az újjászületés, a feltámadás jelképe itt. Az egyik legkedveltebb és leggyakoribb növényi jelkép. A tulipán (Tulipa gesneriana) a megújulásra, a szegfű (Dianthus sp.), az akantuszlevél (Akanthus syriacus) Krisztus kereszthalálára utal, a perzsa eredetű török körte vagy mir-i-bota a tűz jele, a vértanúságé és ezzel a világosságé, mégpedig Krisztus világosságáé.

A textilek sarkaiban és a szélközepeken elhelyezett bokrok életfákként foghatók fel, összekapcsolva az eget és a földet, jelképezve a paradicsomi „tudás fáját”, ahova az ember kiűzetése óta vágyott.

Az úrasztali textileken alkalmazott színek valójában a liturgikus színeknek felelnek meg.

A fehér és az ezüst egymást helyettesítők, mindkettő a tisztaság, a fény, a győzelem, megdicsőülés, tökéletesség jele, a vörös és árnyalatai a lélek, az élet, a tűz, a vér, Krisztus áldozata, az öröm és a mennyei fényesség jelképei. A zöld jelenti a megújulást, a reményt, a halhatatlanságot, a kék a mennyboltot, a tisztaságot, a fekete a gyászt, az alázatot, halált, bűnbánatot. Az arany, helyettese a sárga a legünnepelesebb szín, napszimbólum, a fény, ragyogás, örökkévalóság és valamennyi együtt Krisztus jelképei.

Mindezeknek tükrében a teljes terítők, kendők a kert képzetét keltik, amely a természettől elkülönített terület, tökéletességet, békességet sugárzó, az égiekkel való kapcsolat teremtésének lehetőségét sugalló, harmóniát, védelmet nyújtó, amely egyszerre az egyházat is szimbolizálja. Közepén jelképesen Jézus Krisztussal, akár mint szimbólummal, akár az úrvacsora szent jegyeivel. Minden ékítmény, beleértve a szélcsipkéket is, ide, a középponthoz kapcsolódik, azt hangsúlyozza.

SZALAY EMŐKE

Gótikus kelyhek a brassói magyar evangélikus gyülekezetekben

A magyar ötvösművészet kiemelkedő korszaka volt a gótika kora. A 15. században jelentős számú ötvösanyag maradt fenn, amelyek főként a katolikus templomok liturgikus edénykészletébe tartoztak.

A Brassói Magyar Evangélikus Egyházmegyét a Brassó környéki magyar települések alkotják. A 16. században a reformáció térhódítása során mindezek az egyházközségek szintén áttértek az új hitre. A szász egyházhoz tartoztak évszázadokon át, csak 1886-ban lettek önállóak.

Az egyházmegyében három kehely maradt fenn, amelyek a 15. században készültek, a gyülekezetek a mai napig használják őket.

A csernátfalusi gyülekezet ún. kápolnanóduszú kelyhe, a brassói hólyagos és a pürkereci egyszerűbb kehely jellegzetes gótikus forma, amelynek néhány párhuzamát soroljuk fel. Bemutatásuk újabb adalék a gótikus ötvösség történetéhez.

CSAPAI JÁNOS

A sárközi református gyülekezetek ónedényei

Előadásomban a sárközi református egyházközségek tulajdonában lévő különféle ónedényeket vizsgálom. A középkortól a 19. század első feléig nagy divatnak örvendő ónedények leginkább a református egyházközségeknél maradtak meg országszerte. Legjellemzőbb darabok az úrvacsorai boroskannák és kenyérosztó tálak, melyek manapság is használatban vannak. Elenyésző számban keresztelő garnitúrák (kancsó és tál) is fellelhetők. A választott témával a Sárközben nem foglalkozott még senki. A rendelkezésre álló, e témával foglalkozó szakirodalom és a helyi anyag felhasználásával készítettem feldolgozásomat. Fontosnak tartottam a helyszínen lefotózni, lemérni az adott tárgyakat, hiteles leírást készíteni róluk, amennyiben lehet a mesterjegyek alapján beazonosítani a lehetséges készítőket. Áttekintettem a Báthory Gábor 1816-os és Szász Károly 1889-es püspöklátogatási jegyzőkönyveit, az egyházközségek archívumában lévő korabeli számadókönyveket is, hogy van-e nyoma egy-egy edény készítésének, árának. Jelen munka egy hosszabb távú kutató munka kezdete, a későbbiek során szeretném feldolgozni a Tolnai Református Egyházmegye más egyházközségeiben található ónedényeket is, és így egy katalógust létrehozni az egyházmegyében fennmaradt ónműves emlékekből.

EGERVÁRI MÁRTA

Liturgikus textilek tisztítása, restaurálása, különös tekintettel az úri hímzésekre

Az előadásban az úrasztalkendők, halottaslepedők károsodásának típusairól és ezek javíthatóságának mértékéről mutatatok példákat. Bepillantást nyerhetnek a fémfonalas úrihímzések anyagvizsgálatának, a tisztítás-, restaurálásának, folyamatába; majd a hímzéseket gyakran kísérő széldíszítmény, a vertcsipkék konzerválási, restaurálási lehetőségeibe. Választ kaphatnak arra, hogyan lehet megelőzni e tárgycsoport további károsodásait. (Helyes csomagolási, tárolási, kiállítási módok.)

CZIRÁKI VERONIKA

A Miskolc-Mindszenti Szent Péter és Pál apostol templom főoltárának restaurálása

Miskolc belvárosában álló Mindszenti templom (Szent Péter és Pál apostol római katolikus templom) felújítási munkái 2015. szeptemberében kezdődtek. Megújultak többek között a templom freskói, a fő-, és mellékoltárok, a szószék, az oltárok vászonképei és a képkeretek. A veszprémi Laczkó Dezső Múzeum 2016 év elején kapcsolódott be a munkálatokba, pontosabban a főoltár restaurálásába, amelynek különálló alkotórészei kerültek a múzeum restaurátor műhelyeibe. A fa alapú műtárgyak igen rossz állapotban voltak, valamint az utolsó 1950-es felújítás alkalmával le is festették a gyönyörű aranyozott berendezést. Az előadás során bemutatom a restaurálás lépéseit, valamint azt, hogy milyen anyagokat, technikákat használhatunk, illetve milyen nehézségeket kellett megoldani a restaurálás során.

SZAKRÁLIS IDŐ, SZAKRÁLIS SZÖVEG, VALLÁSOS KÖLTÉSZET, EGYHÁZZENE

ELNÖK: SZACSVAY ÉVA

SARNYAI CSABA MÁTÉ

Megjegyzések Makkai Sándor vallásfelfogásához

Makkai Sándor szerint a valláslélektan legfontosabb, alapvető kérdése a vallás keletkezésének titkát feszegeti. Ha erre a kérdésre sikerül választ találni, akkor ezáltal a valláspszichológia lényegét találjuk meg. A filozófia, a szociológia, a természettudomány, a néplélektan és az empirikus lélektan mind magáénak érzi, hogy a valláslélektan kérdéseivel és annak említett kulcs kérdésével foglalkozzon. Bemutatja, hogy az említett tudományok, nézete szerint, miért nem képesek a valláslélektant helyesen megközelíteni, illetve a vallás fogalmát definiálni. Úgy véli, hogy a Böhm Károly nevével fémjelzett ismeretelméleti lélektan a legalkalmasabb a vallás keletkezésének pszichológiai megközelítésű leírására. Ebből kiindulva vázolja a maga vallásfogalom és vallási élmény értelmezését.

TOLDI ÉVA

Templom és katedra a természetben. Népi vallásosság és szakralitás Váci Mihály költészetében

Váci Mihály a nyírségi futóhomok hazájában, a Nyíregyháza melletti tanyavilágban született, a szegény tírjákók világában nőtt fel, ahonnan a szegénység, sőt a nyomor ezerféle nyűgét, kínját, betegségét kapta örökségül. De örökségül kapta ugyanakkor a természet tiszteletét, szeretetét, azt a spirituális viszonyt, amely a földeken dolgozó embert a megélhetés profán harcában is a teremtett világ szakrális titkainak beavatottjává tette. Ebben a különös kapcsolatban az ember elemi részévé vált a természetnek, nemcsak gondozója, hanem rokona-társa lett a füveknek, növényeknek, a környező faunának. Amolyan Assisi Szent Ferenc-i kapcsolatba került az ember és a természet egymással. Ez a kapcsolat, a profán és a szakrális találkozása, sőt együttlátása érhető tetten Váci Mihály költészetében, de prózai írásaiban, esszéiben is. Ez a szemléletmód rokon az orosz irodalomban az ortodoxiához kötődő „világtemplom”-képzetével is, amely szerint az oltár a Menny (a láthatatlan világ, a Mennyek Országa), a templom többi része pedig a föld (a látható világ). S ebben a templomban folyamatos istentisztelet van, lejátszódik az egyes ember élete, az emberiség élete – a születéstől a sors keresztútjain át a felfeszülésig, s a halál utáni feltámadásig.

Különösen Szergej Jeszenyin lírájában találkozhatunk e szemlélettel, akinek költői világa igen közel állott Váci Mihályéhoz. Vácit is gyengéd szálak fűzték a természet fáihoz, a jegenyéhez, akáchoz, nyírségi aranyló búzakalászokhoz, naphoz, szélhez, a természeti erőkhöz. Verseiben a madarak, a virágok pazar sokasága, tarkasága, a fák a megszemélyesítettség folytán emberi tulajdonságok hordozóivá válnak, cselekvéseikben pedig gyakran a népi vallásosság mozzanatai elevenednek meg, nyernek szimbolikus értelmezést: „Akácain, Krisztus fejét ölelő karotokkal fonjatok az égre töviskoronát” – írja Sírás című versében. Az akác, a bodza és a jegenye sajátos biblikus szerepet kapnak Vácinál. Váci verseiben azonban nemcsak a flora és a fauna környezeti háttérében tűnnek elő a szakrális világ apró mozzanatai, a népi vallásosság szertartásai, hanem például katartikus történelmi eseményekben is. Így válhat a szakrális erőterben 1956 „Krisztus-arcú forradalom”, a népek megmozdulása „körmenetes felkeléssé, térdeplő ellenszegüléssé”. Előadásomban ezt a sajátos szemléletmódot, lírai attitűdöt kívánom bemutatni Váci Mihály biblikus költészetében.

MEDGYESY S. NORBERT

A perenyeiek fogadalmi zárándoklata és népénekei Velem – Szent Vid-kápolnába (1849–2016)

A vasi Perenye zsákfalu népét 1849 szeptemberében erős korelajárvány tizedelte meg. A helybeliek megfogadták: minden esztendőben Fájdalmas Szűz Mária ünnepe (szeptember 15-e, a gencsi Szentkút-kegyhely egyik búcsúnapja) utáni 2. vasárnapon, az utóbbi 16 esztendőben szeptember utolsó vasárnapján, gyalog elzarándokolnak Velem község Szent Vid-kápolnájába. A Szűz Mária tiszteletére felajánlott hálaadó és fogadalmi zárándoklaton minden családból legalább egy fő vesz részt. A Perenye–Fütelek–Kőszegszerdahely–Velem–Szent Vid-kápolna útvonalon, jelenleg átlagosan 130 résztvevővel megtartott, oda-vissza 23 km hosszú búcsújárás Perenye legsajátosabb, egyedi ünnepe, amelyhez Velem, Bozsok, Kőszegszerdahely, Kőszegdoroszló, Sé, Bucsu, Gencsapáti és Szombathely búcsújai is csatlakoznak. A Szent Vid-kápolna körül kereszthódolat, majd közös proceciós bevonulás, a kápolnában ünnepi mise, a szentélyben (egykoron offerálással gazdagított) oltárkerülés és elköszönés zajlik a hagyományos módon. Az ájtatosság az elmúlt 168 esztendő során egyetlen alkalommal sem maradt el, még a határzár (1950-es évek) miatt sem. Az előadásban leginkább e zárándoklat saját változatban élő népénekeivel, azok szövegeinek és dallamainak eredetével foglalkozunk, különösen kiemelve a helyi népi gregorián dallamon zengedezett Mindenszentek litániáját és az előénekesek által 1855-től folyamatosan papírra vetett Perenyei kéziratos énekeskönyv sok versszakos Szűz Mária-énekeit (pl. az esőért és jó időért könyörgő tételeket) és mostani felelevenítésüket.

GÁL ADÉL

Halottas alkalmakra írott könyv – a salánki énekdiktálásról és annak szövegeiről

A reformáció 500-ik évfordulójának alkalmából egy, a református vallásosságra jellemző szokásról, az énekdiktálásról szeretnék beszélni előadásomban. Néprajzi kutatásomat Salánkon végzem. A településen ma is közkézen forog egy kézirat, Halottas alkalmakra készített és írott könyv címmel, mely a református temetési szertartás és halotti tor énekszövegeit tartalmazza. A kézirat elemzésével egyetemben a diktálást, mint a közelmúltban abbamaradt szokást kívánom bemutatni, nagy hangsúlyt fektetve a kéziraatra, mely három példányban található meg a településen. A temetési alkalmak szövegeit tartalmazó kéziratok 1883-84-ben, 1906-ban és 1970-73-ban keletkeztek. A füzetek egymás másolatai. Tulajdonosuk a település kántorai, diktálói voltak, noha szakképesítésük erre nem volt. Az énekszövegek nem egyszerűen temetési énekek. A tartalmi gazdagság morálisan is tükrözi a közösség tagjainak egymáshoz való viszonyát. A kéziratok ma még gyűjthetőek, ugyanakkor a szokás 2-3 évvel ezelőtt ért véget egyházi vezetők hatására. Ma sokat beszélünk a népi gyökerű szellemi kultúránk megőrzésének szükségességéről. Ugyanez egyházi szempontból sem lehet érdektelen. Hiszen a kéziratok nemcsak szövegeket, hanem ősi magyar népi dallamokat is rejtenek.

KÖVÁRI RÉKA

Protestáns eredetű dallamok az ún. Történeti Énektárban

Az MTA központi népzenei gyűjtemény stílusrendjével egy időben alakította ki Dobszay László és Szendrei Janka az ún. Történeti Énektárat is, melynek célja, hogy a népzenei gyűjtésekből származó adatokat hozzárendeljék történeti, énekeskönyvi dallamokhoz. Így született meg a Régi Magyar Dallamok Tára I. és II. kötetéhez a XVI–XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben című kiadvány, Szendrei Janka, Dobszay László és Rajeczky Benjamin munkája. A reformáció 500. évfordulója alkalmából a Történeti Énektárban fellelhető protestáns eredetű dallamokat vizsgáljuk, s közülük elsődlegesen azokat mutatjuk be, amelyek a néphagyomány tanúsága szerint – meglepő módon – katolikus közösségek gyakorlatában is élnek.

Nádasdy Pál: Áhítatos és buzgó imádságok

A Nádasdy család kultúra iránti nyitottsága már Nádasdy I. Ferenc óta megfigyelhető, ezt a hagyományt építi tovább Nádasdy I. Tamás, a későbbi nádor, aki a család főnemességbe való emelésével leszármazottjai előtt olyan követendő utat adott példaként, amely a család jövőbeni megítélését illetve megbízhatóságát segíti.

Az előadás a Nádasdy Pál által 1631-ben Csepregben kiadott Áhítatos és buzgó imádságok című evangélikus imádságoskönyv bemutatását tűzte ki céljául. Nádasdy Pál műve elején leírja készítési módszerét, vagyis „Egybe szedettetett és irattatott az tekintetes Nemzetes és Nagyságos Gróff Nadasdi Pal...által.” Napjainkra két példánya maradt fenn, ezek is hiányosan, azonban együtt kiadják az imakönyv teljes szövegét. Mindkét példány esetében hiányzik a címlap. Nádasdy Pál könyvét gyermekeinek és szolganépeinek ajánlotta, ezzel szeretett volna nekik lelki segítséget nyújtani. A könyv 60 imádságot tartalmaz, ennek nagy hányadát könyörgések adják, ezekkel az imákkal akarta alacsonyabb sorú embereit felvértezni a nehézségek ellen.

Nádasdy imakönyve betekintést enged egy 17. századi evangélikus főúr lelki és kulturális életébe, és abba a szellemi világba, melyet gyermekei és alattvalói számára át szeretett volna adni. Az Áhítatos és buzgó imádságok című kötet esetében megfigyelhetjük, hogy a Nádasdy család egyik olyan tagjának nevéhez kötődik, kiről a család 17. századi történetében is kevés említés esik, valamint nagyon kis példányszámban maradt fenn a mai kor kutatói számára.

F. TÓTH F. PÉTER

A kecskeméti unitárius kódex magyar nyelvű szövegrészei

Előadásomban a Kecskeméti Református Gyűjtemény eddig keveset kutatott és idézett K76-os kötetét kívánom bemutatni. A jórészt magyar, részben latin nyelvű, 16-18. századi bejegyzéseket tartalmazó kötet megnevezése a Református Gyűjtemény honlapján Vegyes gyűjtemény, a szakirodalom – és más helyütt a Református Gyűjtemény honlapja is – Esze Tamás Balázs Mihály által is idézett tanulmánya óta előszeretettel nevezi unitárius kódexnek. Bár az elnevezés nem erre utal, kéziratos szöveggyűjtemény második felében nagy súllyal képviseltetik magukat református szemléletű szövegek is: Félegyházi Tamás Az keresztény igaz hitnek részeiről című munkájának vagy a Heidelbergi Káté egy részletének lemásolása egyértelműen jelzi a református beállítottságot.

A kéziratos szöveggyűjteményben a vallási élethez kapcsolódó iratok (prédikációk, imádságok és teológiai jellegű munkák, bibliai idézetek) mellett egyéb típusú szövegrészleteket is találunk többek között gazdasági feljegyzéseket, levélfogalmazványokat, verseket éppúgy, mint egészségügyi tanácsokat tartalmazó feljegyzéseket vagy személyes megjegyzéseket.

Korábbi kutatásaim során főként a kódex korai, antitrinitárius szellemiséget sugárzó részeinek magyar nyelvű szövegrészeit vizsgáltam részletesebben, de tapasztalatom szerint a kötet a téma iránt érdeklődők között sem ismert eléggé, így mostani előadásomban ennek rövid, de átfogó bemutatására vállalkozom.

VALLÁSI JELENSÉGEK, KULTUSZOK, EGYÉNI ÉSKOLLEKTÍV EMLÉKEZET, NAPJAINK VALLÁSOS SÁGA

ELNÖK: SZALAY EMŐKE

NAGY-L. ISTVÁN

Protestáns és magyar tábornokok a francia háborúkban (1792–1815)

A Habsburg Monarchia közel négy évszázados történetében a birodalom egyes részei között az egyik legfontosabb összekötő kapocs a hadügy volt. Az első két században a törökök elleni élet-halál harc dominált, a 17. század során viszont az állandó, uralkodó személyéhez kötődő hadsereg és a katonai adminisztráció kiépülésével a haderő valódi birodalmi intézménnyé vált.

A magyarok a kezdetektől fogva fontos szerepet játszottak a Habsburg Monarchia hadügyében. A törökök elleni határvédelemben vállalt szerep mellett az állandó hadseregben kezdetben szerényebb hely jutott a magyaroknak, de a 18. század derekától a hadsereg állományában az ország lakossága arányainak megfelelt a magyar katonák száma.

Az állandó hadsereg vezetésében, a tábornoki karban sokáig a magyarok rendkívül kis számban képviseltették magukat. A helyzet a dinasztikus háborúk korában azonban lassan változni kezdett, a 18. század végére már a legmagasabb katonai körökben is természetes lett a magyar részvétel.

A magyar történeti közvélekedés ugyanakkor negatív sztereotípiákkal társítja az állandó hadsereget, ennek részét képezi, hogy kevés magyart valószínűsít a vezetésben. Hatványozottan igaz ez a protestáns részvételre. A 18. századi ellenreformáció fontos eszköze volt a protestánsok kiszorítása a vezető pozíciókból, azonban ez a hadseregre korántsem volt igaz. A kutatások eredményei azt mutatják, hogy a francia háborúk korában egy egészen szűk kört, az uralkodóházat és a velük rokonságban állókat leszámítva a katonai érdem és teljesítmény dominált az előléptetések tekintetében, a vallás nem játszott semmiféle szerepet.

A közel ezer fős, 1787 és 1815 között aktív szolgálatot teljesítő tábornoki kar mintegy negyede származott a Magyar Szent Korona országaiból. Ebből 204 fő részletes vizsgálata történt meg, ennek bő nyolcada, a jelenlegi állapot szerint 14,7%-a, 30 fő protestáns vallású volt. A demográfiai kutatások a teljes Magyar Királyság tekintetében – a Katonai Határőrvidék nélkül – a protestáns népességet II. József évtizedében mintegy 23% körül határozzák meg, 14-15% református és 8-8,5% evangélikus aránnyal. Ehhez képest a protestánsok összaránya jelentős elmaradást mutat. Ha azonban a belső megoszlást tekintjük, a 18 evangélikus 8,8%-os aránya még némi felülreprezentáltságot is jelent, míg a 12 református 5,8%-os aránya alig több, mint harmada a népesség arányának.

Az adatok önmagukban alátámasztanak – ha nem is az egész protestánság, de legalábbis a reformátusság – jelentős alulreprezentáltságát, amiből akár még a mellőzésükre is következtethetnénk. A képet azonban jelentősen árnyalja, hogy a korszak legmagasabb rangot elérő katonája, báró Alvinczi József tábornagy erdélyi református volt, de mellette két lovassági tábornok is reformátusként érte el magas rangját.

A francia háborúk magyar tábornokairól összességében egyelőre keveset tudunk. Az azonban bizonyos, hogy a 18. század második felében már magyarországi protestánsként is komoly katonai karriert lehetett befutni. A protestáns tábornokok a császári-királyi hadsereg részeként sem szakadtak ki a magyar társadalom szövetéből, így vizsgálatuk a kézenfekvő hadtörténeti és társadalomtörténeti szemponton túl életmód-, és mentalitástörténeti nézőpontból is további értékes eredményeket hozhat.

FOGL KRISZTIÁN

Köztanácskozmányok 1848 nyarán a veszprémi egyházmegyében. Előkészületek az 1848 szeptemberre tervezett Nemzeti Zsinatra

Az 1847 – 48-as utolsó rendi országgyűlésen hozott határozatok, többek között az egyházi tized eltörlése, a vallások közötti egyenlőség és viszonyosság elvének kimondása és törvénybe iktatása, nehéz helyzet elé állította a magyar katolikus egyház főpásztorait. Az előbbi törvény főként a kápláni szolgálatot teljesítő fiatal egyházi személyek, valamint az alacsonyabb javadalmazású plébániák lelkipásztorainak megélhetési körülményeit veszélyeztette. Hám János hercegprimás felvetette a nemzeti zsinat gondolatát, mely a katolikus egyház helyzetét volt hivatott rendezni a modern polgári államban. Zichy Domonkos veszprémi püspök (1842– 1848), 1848. május 6-án kelt főpásztori körlevelében júniusra köztanácskozmányt hívott össze az egyházmegyében, hogy javaslatokat készítsenek az őszre tervezett nemzeti zsinatra. Előadásomban a veszprémi egyházmegyei köztanácskozmányokon végzett munkálatokat kívánom elemezni, ismertetni, példákat felhozva az egyes javaslatokra.

BALÁZS LÍVIA

Az „Adalékok a kolerajárvány időszakának vallási életéről”

Az 1831-es nagy kolerajárvány, krízis időszaka volt az országnak és a Győri Egyházmegyének is. Az előadás azokat a szájhagyomány és levéltári források által megőrzött emlékeket veszi számba, amelyek a járvány alatti hónapokban a hívők és a papok viszonyát, a katolikus egyház szerepét örökítették meg. Kitér a megszokott egyházi életben történt változásokra is.

TELENKÓ BAZIL

Családi kultusz, vallásos emlékezeti hagyomány. 20. századi hősök, mártírok, vértanúk emlékezeti terei a magyar görögkatolikus egyházban

Az 1912-ben megalapított első magyar görögkatolikus egyházmegye debreceni székhelyű püspökségét az I. világháború kitörésének előestéjén, 1914. február 23-án bombamerénylet sújtotta. Ennek következtében hárman - Laczkovics Mihály püspöki vikárius, Slepkovszky János püspöki titkár és Csath Sándor ügyvéd - a helyszínen életüket veszítették. Mint a családi, mint pedig a görögkatolikus egyház halottkultuszában mai napig élő hagyományt képez a mártír emlékezete, mely természetesen túlmutat a vallási kereteken.

PILIPKÓ ERZSÉBET

Egy vértanú püspök kultusza

Boldog Romzsa Tódor görög katolikus püspök, akit 1947 őszén a szovjet hatalom meggyilkoltatott, mert a püspök határozottan elutasította a Rómával való egység megtagadását, és a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegyének az ortodox egyházba történő beolvasztását. Papjait is erre buzdította s kitartásra szólította. A vértanú püspököt 2001. június 27-én II. János Pál pápa avatta boldoggá másfélmillió zarándok előtt Lembergben.

Romzsa Tódor a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye első szentje. Kultusza az egyházmegye határain túlra is kiterjed. Az előadás sorra veszi azokat a mozzanatokot, amelyek jelzik az iránta kialakult mély közösségi tiszteletet. Utcák, terek, ligetek (Rózsakert Sárospatakon), kápolnák (Nyíregyházán, Miskolcon, Mezőkövesden), egyházi kollégiumok (Ungváron, Szegeden) viselik Romzsa Tódor nevét, az életéből filmalkotás (Vértanúságra ítélve, 2015) és misztériumjáték készült. Imamozgalom indult (2013) a vértanú püspök szentté avatásáért. Az imameghallgatások a tisztelet és a tisztelt személy hatékonyságának jelzői, s nagyon tanulságos, hogy a 21. század embere mit tekint természetfölötti beavatkozásnak, Boldog Romzsa Tódor közbenjárásának.

ÖRSI JULIANNA

Ároni családok a református egyház szolgálatában

A hagyományos népi társadalom bemutatásánál a kutatók általában jellemzőnek tartják a foglalkozás, társadalmi státusz öröklését. Ezen törvényszerűséget általában a rendszerváltozások zavarják meg. Közismert a római katolikusoknál a cölibátus és annak célja. Azt is tudjuk, hogy a református egyház ezt nem fogadja el. A lelkészek köthetnek házasságot és alapíthatnak családot. Így e csoportnál meg van a lehetősége annak, hogy a református ifjak, apjuk foglalkozását követve, ugyancsak lelkészként szolgálják közösségüket. Mivel ez a szemlélet, mint a több generáción át befolyásolta a lelkészcsaládok magatartását, így alakulhattak ki az ún. „ároni családok”. Az utóbbi időkben megjelentetett életrajzokat bemutató egyházi adattárak, tanulmányok megszáporodtak, így lehetővé vált egyes lelkészfamíliák leszármazásvonalának nyomon követése.

A saját családtörténeti kutatásaim során több jelentős nagykunsági református lelkészcsalád sorsát vizsgáltam és publikáltam. Ilyen a mindenki által ma is közismert szentesi eredetű Sípos család, amelyben az apa és öt fia, unokái is a lelkész pályát választották. Kutatásom új eredménye többek között a dunántúli származású Harsányi István túrkevei lelkész népes családja története, akinek minden élő fiúgyermek lelkész lett. (Közülük 3 Amerikában szolgált, egy itthon. Két veje, több unokája ugyancsak felvette a palástot és vitte tovább a „családi örökséget”). Ezúttal előadásomban a hivatás öröklésének pozitív oldalára irányítom a figyelmet.

VARRÓ ÁGNES

Mici néni naplója. A vallás és a hit szerepe egy polgárasszony életében az 1930 és 1937 között vezetett életnaplója tükrében

Konkoly Ferencné Kádár Mária a híres szolnoki Kádár cukrászmester lánya, férje révén az 1930-as években Veszprémben élte az átlagos tisztviselő feleség polgári életét. Életének minden eseményét napi szintű feljegyzéseiben rögzítette életnaplójában, melynek feldolgozására számos szempont és lehetőség kínálkozik. A naplóból az is kiderül, hogy Kádár Mária, Mici néni mélyen istenhívő, vallásos asszony volt, hitbuzgó életet élt, a vallásgyakorlás eseményei hozzátartoztak mindennapjaihoz. Az előadás egyrészt ezeket az alkalmakat veszi számba, másrészt arra próbál rávilágítani, hogy a polgárasszony életében bekövetkezett tragédiát miként sikerült feldolgoznia a hit segítségével a napló alapján.

BÉRES ISTVÁN

Hitélet új közegben. Az egyházak jelenléte és aktivitása a világhálón

Napjaink vallásosságának fontos kérdése, egyrészt hogyan lehet a vallási üzenetet továbbítani egy megváltozott, folyamatosan és gyorsan átalakuló társadalmi térben, illetve, hogy magának a vallásos (köz) életnek milyen új színterei vannak.

A modernitás elmúlt évtizedeire igyekeztek az egyházak felkészülni, aminek központi eleme a hívek gondolkodásmódjának átalakítása, a hagyományos hittételek, tanbéli útmutatásoknak a megváltozott körülményekre való adaptálása volt. Így is számos társadalmi konfliktussal és nehezen megoldható kihívással szembesültek az identitásukban elbizonytalanodó, a hitüket kihívásokkal megélő vallásos – ugyanakkor az egyházakhoz még kötődő – emberek. A modern kommunikációs eszközök és színterek is gyakran fenyegetésként jelennek meg a vallásos emberek tudatában, ugyanakkor számos hivatalos egyházi dokumentum és megszólalás sürgeti ezen új eszközök beépítését az evangelizációs, missziós „arszenálba”.

Az előadásban a számos modern vallási színtér közül a világháló nyújtotta közeget vizsgálom meg, hogy az milyen módon hat a hívek egyházi életben való részvételére, milyen problémák megoldásának eszköze tud lenni („mire használják”), milyen módon és mértékben épül be az egyház intézményi rendszerébe.

P. SZÁSZFALVI MÁRTA

„Fesztivalizálódó jubileumok”. A reformáció százados évfordulói

A reformáció 500. évfordulójához kapcsolódóan már évek óta világszerte megszámlálhatatlan programot szerveznek: konferenciával, kiállítással és fesztivállal emlékeznek a nagy eseményre. A megemlékezések az évszázadok során természetesen megváltoztak, és a csendesebb emlékező ünnepi istentiszteleteket mára felváltották a színes fesztiválok, interaktív kiállítások. A reformáció évfordulójához kapcsolódó megemlékezések, hasonlóan az első világháború kitörésének évfordulójához, napjainkban mint örökségturisztikai attrakciók az érintett örökséghelyszínekre, -eseményekre, emlékezethelyekre irányítják a figyelmet a sikeres látogatómenedzsment révén.

A reformáció első és második évszázados megünneplését hazánkban alapvetően csak kivételes, sporadikus jelenségként értelmezhetjük, a 300. évfordulóra vonatkozóan viszont már egyértelműen igazolják a levéltári források a hivatalosan és egységesen megtartott emlékévfordulót. Az 1917-es emlékbeszédek mindegyikében természetesen a háború borzalmai mellett ünnepelés képe jelenik meg, ami a korábbi emlékezések képét, a kollektív emlékezetet is befolyásolta.

Előadásomban a korábbi százados évfordulók működését, az ezekre való 1917-es visszaemlékezéseket mutatom be, elsősorban a tiszántúli egyházkerület levéltári forrásai alapján. Hogyan is ünnepelték a korábbi századok reformátusai, s hogyan ünnepeljük ma ezt az évfordulót?

JANKA FERENC

Az ember az időben, az idő az emberben

Az előadás vázlatosan reflektál az ember és az idő kapcsolatának lehetséges megközelítéseire, a fizikai idő, az egzisztenciális idő, a filozófiai idő és az idő teológiájának néhány aspektusára.

Az alapvető kérdés, hogy az idő egy pusztán objektív, mérhető valóság, amiben az ember benne áll, amiben mint egy folyamban benne van, vagy emberségünk sajátosságai (a végtelenre való nyitottságunkból következő végeesség élménye, az egész értelmére irányuló kérdés, a lét és benne egzisztenciánk végső célja) határozzák meg azt a sajátos valóságot, amit időnek nevezünk, és ami éppoly titokzatos, mint az ember maga.